

Egy elektronikus folyóiratkönyvtár tíz éve

1997 októberében indította el a *Regensburgi Egyetemi Könyvtár (REK)* és projektpartnere az elektronikus folyóiratkönyvtárat. Tíz évvel később már több mint 400 könyvtárban része a teljes szövegű tudományos adatbázis a szolgáltatási kínálatnak. A német tudományos szakirodalmi és információs szolgáltatás jelentős szereplőjévé vált. A felhasználók elégedettek vele, 2007-ben több mint 16 millió cikket igényeltek a szolgáltatástól.

A kezdetek

A REK 1997 áprilisában indította az elektronikus folyóiratkönyvtár projektet, amelyet a *Bajor Tudományos, Kutatási és Kulturális Minisztérium* támogatott két éven keresztül.

A projekt célja az volt, hogy előmozdítsák a folyóiratok használatát. Akkoriban még meglehetősen szerény volt a tudományos elektronikus folyóiratok kínálata, mindössze néhány száz cím. Gyors növekedés indult meg azonban: egyre több egyetem és felsőoktatási intézmény tette fel folyóiratait webszervereire, és a kiadók is párhuzamosan jelentették meg már folyóirataikat nyomtatásban és elektronikusan. Hiányoztak viszont a megfelelő feltételek a dokumentumok egyszerű és hatékony használatához. Ezt a hiányt akarta felszámolni a REK vállalkozásával. A *Müncheni Műszaki Egyetemi Könyvtár* bekapcsolódása lehetővé tette, hogy a szolgáltatás néhány hónap múltán el is induljon. 1998-ban további bajor könyvtárak csatlakoztak a projekthez, majd Németország egyéb területeiről mások is bekapcsolódtak a programba.

Növekvő folyóirat-adatbázis és használat

A kezdeti néhány százzal 35 ezerre nőtt az adatbázis folyóiratainak a száma. Ezen kívül felvettek az aggregátoroktól is 50 000, ún. helyi folyóiratot,

így ez az adatbázis világviszonylatban is a legnagyobb elektronikus tudományos folyóirat-adatbázisok közé tartozik. Ezek a folyóiratok ráadásul jelentős mértékben nyílt hozzáférésűek: 2007 végén 34 776-ból 16 500 volt ilyen.

Nemcsak az adatbázis növekszik, hanem a felhasználók száma is. 1999 októberében, két évvel az indulás után a *Thüringiai Egyetemi és Tartományi Könyvtár* ötvenediként csatlakozott, 2001 májusában pedig a *Bécsi Egyetemi Könyvtár* századikként. 2007 végére 10 ország 434 könyvtárában férhető hozzá a szolgáltatás. Az együttműködési struktúra, a központi adatbázis és a decentralizált adatszolgáltatás és -karbantartás biztosítja a partnerek közötti hatékony, magas színvonalú munkát (1. ábra).

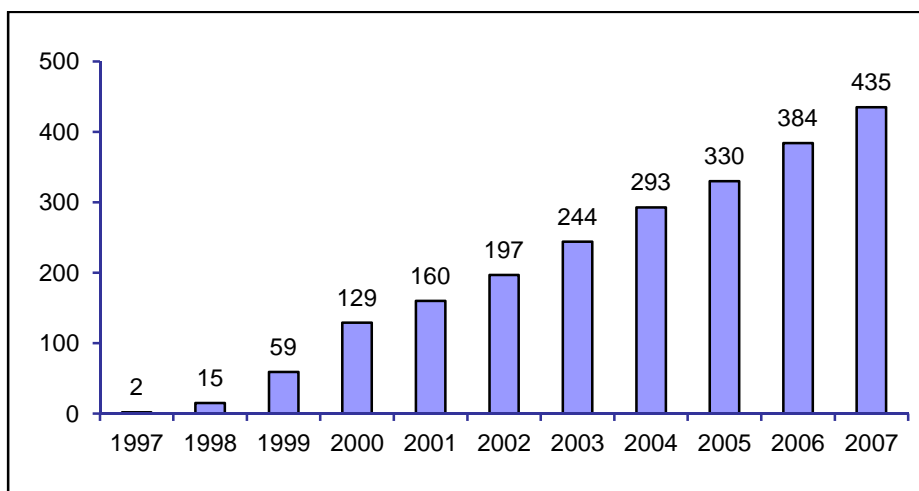
Az adatbázisnak, a jó minőségnek és a felhasználóbarát megjelenésnek köszönhetően egyre többen használják az adatbázist. 2007-ben több mint 16,9 millió lekérdezést regisztráltak, 1,6 millióval többet, mint az előző évben (2. ábra).

A fejlődés mérföldkövei

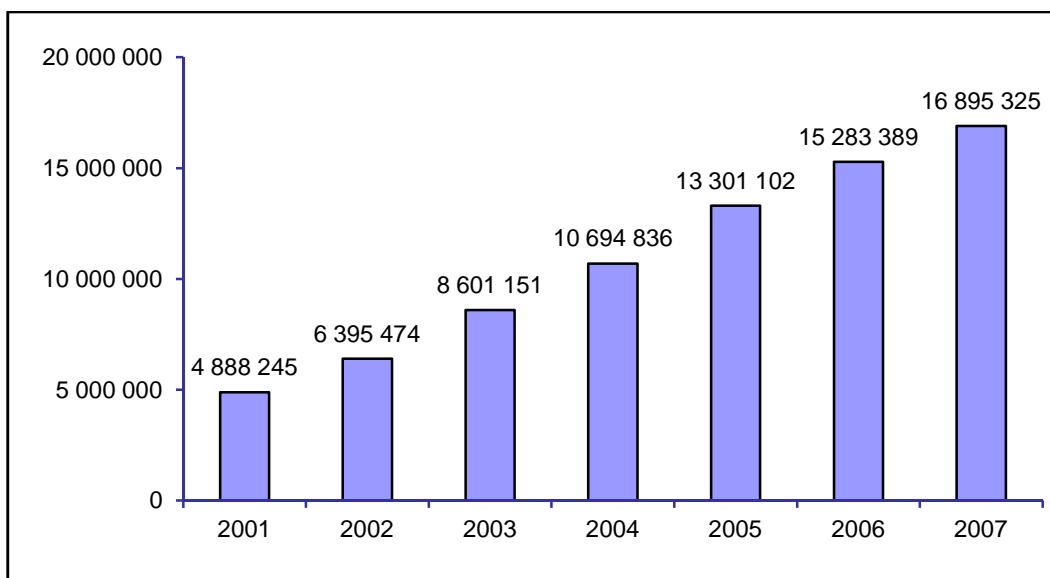
A kezdeti szakasz után a REK – együttműködve a *Deutsche Forschungsgemeinschaft* (DFG) és az *Oktatási és Kutatási Minisztériummal* – folyamatosan fejlesztette az adatbázist.

2003 áprilisában a szolgáltatás német és angol felhasználói felületen volt elérhető. A következő lépés az volt, amikor az adminisztrációs felület is kétnyelvű lett. Ezzel nemcsak a használhatóság nőtt, hanem lehetőség nyílt az együttműködésre is. Így vált partnerré a *Library of Congress*, és Németországon kívül 9 országból 109 könyvtár csatlakozott, legtöbbször Ausztriából, Csehországból, Szlovákiából és Svájcban.

A hozzáférési jogosultság adminisztrációját a REK végzi. A cél az egyszerű, hatékony munka, aminek eredményeképpen az egyre differenciálódó licenc-

1. ábra Az elektronikus folyóirat-gyűjteményt használó könyvtárak számának alakulása

2. ábra A használt cikkek száma

adatok könnyen elérhetővé válnak. Az alábbi pontok foglalják össze az ide vezető lépéseket:

2000. A konzorciumi adminisztráció bevezetése. Az induláskor csak a részt vevő könyvtár egyedi licenceit tudták kezelni. Ez a későbbiekben már nehézkessé vált, így került sor a konzorciumok licenceinek a kezelésére.

2002. Az aggregátorok beépítése. A könyvtárak egyre inkább aggregátorokon keresztül szereznek hozzáférési jogot a teljes szövegű elektronikus folyóiratokhoz. Ezért a REK speciális eljárást vezetett be ezeknek az ún. lokális folyóiratoknak a bemutatására.

2003. A felhasználóknak differenciált információt kell kapniuk a felhasználói jogosultságukról, különös tekintettel arra, hogy a folyóirat mely adott időszakára érvényes ez a jogosultság. A kötet, illetve évfolyam adatok rögzítésével lehetővé vált az ún. gördülő licencidőtartamok nyilvántartása is.

2007. A DFG által központilag, az egész ország számára bevezetett, ún. nemzeti licencek keresésére külön funkciókat fejlesztett ki a REK. Ezek révén a nemzeti licencek használatára bejelentkezett könyvtárak helyi felületein automatikusan megjelennek a nemzeti licencek adatai, ami megkönnyíti és hatékonyabbá teszi a hozzáférést. A

helyi és a konzorciális jogosultság bevezetése után szükség volt a nemzeti hozzáférés szabályozására is. Természetesen ez valamennyi, ezt igénylő tagkönyvtár számára automatikusan megjelenik.

A fejlesztés további állomása az elektronikus folyóiratkönyvtár összekapcsolása volt a kutatás-fejlesztés információs infrastruktúrájával. Ez sokoldalú és sajátos szolgáltatásokat tesz lehetővé az országos szintek összekapcsolása révén az interdiszciplináris tudományos és szakportálokkal, virtuális szakkönyvtárakkal.

A regionális és a helyi könyvtárak katalógusát össze kellett kapcsolni az elektronikus folyóiratkönyvtárral. Első lépésként kapcsolatot kellett teremteni az országos folyóirat-adatbázissal (EZB), hogy az elektronikus folyóiratkönyvtár minden címe ebben is szerepeljen; e célból egy kapu URL-t hoztak létre. A felhasználó a katalógusban rákattint az elektronikus kapu URL-jére, ezzel egy közvetítőoldalra jut. Itt tájékozódhat arról, hogy van-e jogosultsága használni a keresett folyóiratot, és megkapja a belépési információkat.

A REK, mint a vascoda (interdiszciplináris keresőportál) partnere, kifejlesztett egy linkszolgáltatást a folyóirat- és a cikkadatbázis összekapcsolására, így a felhasználó a vascodaról vagy más szakportálról egyenes összeköttetést tud teremteni valamelyik cikkadatbázissal. Az elektronikus folyóirat-adatbázisból megtudhatja az olvasó, hogy az általa keresett cikkhez térítésmentesen hozzá tud-e jutni, vagy, hogy egy adott könyvtárból elérheti-e az adatbázist. Meg is rendelheti a helyszínen a jogosultságot. Az elektronikus folyóirat-adatbázis linkszolgáltatása magában foglalja valamennyi folyóiratot, amely az adatbázisban föllelhető. Az összes címet az adatbázis honlapjáról lehet elérni. Nagyon sokféle keresési lehetőséggel élhet az olvasó. 2004 októberétől működik az online szolgáltatás, és nemcsak a vascodaról, hanem nagyon sok könyvtárból és információs központból lehet használni. 2007-ben 2,8 millió sikeres keresés zajlott le.

Az adatbázishoz kifejlesztett XML formátum lehetővé teszi az elektronikus folyóiratok szakportálokban való használatát. Ez különösen a virtuális könyvtárak kínálatát bővíti, amelyben megjelenhetnek az elektronikus folyóiratkönyvtár egyes szegmensei. A felhasználó a szakportálban tájé-

koztatást kap a számára érvényes licencekről is az IP-cím azonosításával. Így a szakportálok használói számára egy rendszeren belül érhetőek el a folyóiratok.

Az elektronikus folyóiratkönyvtár aktuális fejlesztései

Jelenleg azon dolgoznak, hogy az elektronikus folyóiratkönyvtárat és a nem elektronikus folyóiratok adatbázisát, a *Zeitschriftendatenbankot* (ZDB) egyesítsék, hogy a felhasználó egységes hozzáférést kapjon a folyóiratok teljes állományához. A rendszer ellenőrizni fogja a hozzáférési jogosultságot is. Ha a jogosultságot rendben találja, és a dokumentum elektronikusan rendelkezésre áll, akkor a felhasználó számára megjeleníti a teljes szöveget. A nem elektronikus folyóirat-adatbázis pedig arról tájékoztat, hogy hol áll rendelkezésre a keresett cikk nyomtatott formában. Az új szolgáltatás alapja lehet annak, hogy a vascoda és a virtuális szakkönyvtárak összekapcsolódhassanak. Az együttműködés további lehetősége, hogy a két rendszer között a hozzáférési jogosultság ellenőrzése is megvalósulhat.

A szerzői jog változásával 2008 utolsó hónapjaiban új feladat előtt áll az elektronikus folyóirat-adatbázis. A törvény ugyanis az elektronikus másolatok esetében a korábbiakhoz képest másképp szabályozza a könyvtárak feladatát. Az új törvény értelmében elektronikus másolat csak akkor engedhető meg, ha a kiadó nem térítésköteles betekintést kínál.

A *Börsenverein des Deutschen Buchhandels* és a REK azon dolgozik az elektronikus folyóiratkönyvtár keretei között, hogy a végfelhasználók egyes cikkekre vonatkozó megrendelése is megtörténhessenek. A kiadók pedig online viszik be a *Pay per View* ajánlataikat az adatbázisba. Ezekkel a fejlesztésekkel a könyvtár eleget tesz a törvényi előírásoknak, valamint a kiadók munkáját is segíti.

/HUTZEL, Evelinde: 10 Jahre Elektronische Zeitschriftenbibliothek – Kontinuität und Wandel einer kooperativen Dienstleistung. = Biblio-theksdienst, 42. köt. 2. sz. 2008. p. 169–181./

(Wéber Katalin)